

Arbetslivets förutsättningar som möjliga determinanter till ungas psykiska ohälsa

– En kunskapssammanställning

Fredrika Rappe

Rapport från Arbets- och miljömedicin • 2007:7

Centrum för folkhälsa

Arbetslivets förutsättningar som möjliga determinanter till ungas psykiska ohälsa

Fredrika Rappe

Arbets- och miljömedicin • Norrbacka • 171 76 Stockholm
tel 08–737 37 00 • fax 08–33 43 33 • amm@sll.se
Rapporten finns även på vår webbplats www.folkhalsoguiden.se

ISSN: 1651-0321

Förord

Att fler unga söker psykiatrisk hjälp, upplever sömnbesvär, oro och ångest, är en långvarig och mycket bekymmersam trend. De unga är fortfarande friskare än medelålders och äldre – men deras ohälsotal ökar snabbast. De är med andra ord inte alls så friska som de borde och skulle kunna vara.

Ungas frågor om livet och sökande efter en plats i tillvaron och i samhället är inget nytt. Men tillvaron och samhället har förändrats. Det gäller inte minst arbetsmarknaden, som den här rapporten undersöker i förhållande till den ökande psykiska ohälsan bland unga. Arbete handlar om att ha något att göra på dagarna (eller nätterna), om att kunna försörja sig själv, men också om att bygga sin identitet.

Osäkerheten på arbetsmarknaden, fler tillfälliga jobb, hög ungdomsarbetslöshet, ett upplevt tvång att fortsätta studera eftersom utsikterna att få arbete känns för små – dessa villkor för dagens unga påverkar uppenbarligen det psykiska och sociala välbefinnandet. Arbetslöshetens hälsoeffekter verkar vara större i ungdomsåren.

Mot denna bakgrund blir kampen mot ungdomsarbetslösheten ännu viktigare. Att fler ska vilja anställa fler är en del. Att fler blir och vill vara anställningsbara är en annan. Attityderna till arbete måste utgå från att det alltid är bäst att försörja sig själv när man kan. Att uppmuntra ungas entreprenörsanda är inte heller fel.

Inom psykiatrin måste vi samtidigt bli bättre på att möta de unga och deras behov. I dag faller unga, i senare tonåren och 20-årsåldern, lätt mellan stolarna. En viktig reform är därför gemensamma mottagningar mellan barn- och ungdomspsykiatrin och vuxenpsykiatrin, som har goda föregångare till exempel med Mottagningen för unga i Södertälje. En viktig tanke är också att inte i onödan sjukdomsstämpla unga som mår dåligt. Ungdomsmottagningarnas och primärvårdens psykosociala kompetens, som möter dem i första linjen, ska vara stark.

Birgitta Rydberg (fp)
Landstingsråd för sjukvård och folkhälsa

Innehåll

1. BAKGRUND	5
1.1 Arbetslöshet och ohälsa hos unga	6
2. SYFTE	8
3. METOD	9
4. ARBETSMARKNADENS FÖRUTSÄTTNINGAR FÖR UNGA ..	10
4.1 Villkor för inträde på arbetsmarknaden.....	10
5. SYSSELSATTA	12
5.1 Väl inne på arbetsmarknaden.....	12
5.2 Arbetssituation för unga med arbete	14
6. UNGA UTANFÖR ARBETSMARKNADEN.....	16
6.1 Arbetslösa.....	16
6.2 Studerande	17
7. DISKUSSION.....	18
REFERENSER	21

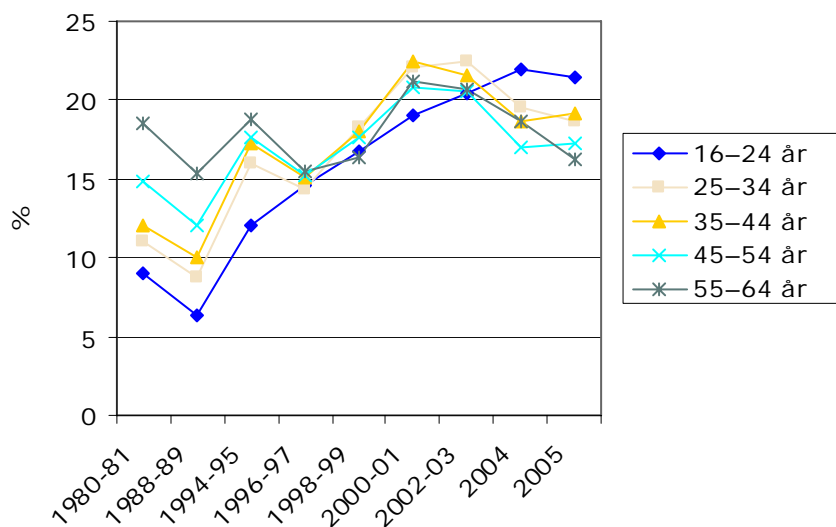
1. Bakgrund

Sedan en lång tid tillbaka har ungdomar mellan 18 och 24 år successivt ökat inom såväl psykiatrisk öppen-och slutenvården i Sverige. Från år 1998 till 2004 har det skett en ökning av den andel bland unga som sökt hjälp med 65 procent och därmed blev denna grupp den största inom psykiatrin. Medan vårddagarna minskar inom alla åldersgrupper har de bland 18 till 24-åringar istället ökat. Andelen i 18 till 24-årsåldern som vårdas har ökat med 75 procent mellan 1998 och 2004 (Centrum för folkhälsa, 2005).

Psykosomatiska indikatorer (sömlöshet, återkommande trötthet, ångest och oro) visar på stora försämringar i de yrkesaktiva åldrarna, särskilt hos unga vuxna. Sömnbesvär är vanligare i högre ålder. Men sedan slutet av 1980-talet, främst vid 2000-talets början, är det allt fler i arbetsför ålder som uppger att de har sömnbesvär. Ökningen är störst bland de yngre. Ängslan, oro och ångest ökade mer än dubbelt mellan år 1980 och 1981 (nio procent) till år 2005 (22 procent) hos unga mellan 16 och 24 år. I övriga grupper har det också ökat, fast inte så mycket. I årsgruppen 55 till 64 har antalet till och med minskat. Data saknas för åren 1982-1987 och 1990-1993 (Figur 1).

Upprepad sjukfrånvaro och sjukskrivningar i 1–30 dagar är vanligare hos yngre anställda jämfört med äldre (Arbetshälsorapport 2004) medan långa sjukskrivningar och sjuk- och aktivitetsersättning är koncentrerade till högre åldrar. Det så kallade ohälsotalet mäter antalet dagar med sjuk- eller rehabiliteringspenning samt sjuk- eller aktivitetsersättning per inskriven försäkrad.

Även om ohälsotalet i åldersgruppen 20–29 år är mindre än hälften av motsvarande tal i gruppen 30–49 år och mindre än en sjättedel av ohälsotalet för gruppen 50–64 år, är det dock i gruppen 20–29 åringar som sjukskrivningarna har ökat mest under de senaste åren. Det är främst psykiska diagnoser som ökat och dessa står för en större andel av yngres sjukskrivningar än av äldres (Arbetsmarknadsstyrelsen, 2006).

Figur 1. Besvär av ångslan, oro eller ångest. 1980–2005. ¹

Det är okänt varför unga människors psykiska hälsa har försämrats. I denna rapport uppmärksammas ungdomar och deras relation till arbete vilket kan vara ett område där möjliga orsaker kan finnas. Det kan vara en följd av den allmänna arbetsmarknadssituationen, med ökad stress genom högre arbetslöshet, ökade arbetskrav och upplevd ekonomisk otrygghet (SCB-rapport, 2005).

Syftet är att undersöka om och i så fall hur ungdomars situation på arbetsmarknaden har förändrats. Arbetet är en sammanställning av främst befolkningsdata på nationell nivå och från Stockholms län. Även om kunskapen om ungdomars situation i arbetet är bristfällig finns det kunskap om hur arbetslöshet kan påverka unga människors psykiska hälsa.

1.1 Arbetslöshet och ohälsa hos unga

En studie från Nya Zeeland där personliga intervjuer utfördes på 1000 unga (16–21 år) angående utsatthet för arbetslöshet visade på samband mellan arbetslöshet och psykosociala anpassningsproblem. Det framkom att arbetslöshet tenderar att göra människor mer känslomässigt instabila än de var innan de blev utan arbete. (Ferguson, Horwood & Woddward, 2001).

I en studie från norra Sverige analyserade Rein m.fl. (2004) om eventuell koppling fanns mellan arbetslöshet och psykisk ohälsa och om arbetslösheten var olika hög mellan unga och vuxna män och kvinnor. En omfattande studie gjordes på 1 083 elever som vid urvalet var 16 år, de följdes sedan upp under 14 år. Data samlades in genom enkät som skickades till de utvalda när de var 16, 18, 21 och 30 år. En jämförelse mellan olika åldersgrupper visar att hälsokonsekvenserna av arbetslöshet skiljer sig. Till exempel är hälsoeffekterna till följd av arbetslöshet större i ungdomsåren. Det finns olika tolkningar till varför hälsoeffekterna av arbetslöshet skiljer sig mellan unga och vuxna. Familjesituationen och de ekonomiska behoven är olika mellan de

¹ Andel mellan 16 och 64 år som svarat med alternativet "Ja, svåra besvär" eller "Ja, lätta besvär" på en direkt fråga om man har besvär av ångslan, oro eller ångest. Källa: ULF, SCB

två grupperna. Frånvaro av familjeansvar och färre ekonomiska begränsningar placerar de unga i en mer gynnsam situation än de vuxna när det gäller risken för ekonomisk stress.

Å andra sidan är identitetsutvecklingen genom betalt arbete viktigare för unga, eftersom arbetet spelar en viktig roll i övergången till vuxen världen. Vuxna kan vara säkrare och mer erfarna i sin arbetsroll. De unga långtidsarbetslösa hade i större utsträckning dålig ekonomi och föräldrar från arbetarklass jämfört med gruppen unga som inte varit arbetslösa så länge (a.a).

Enligt Axelsson och Ejlertson (2002) som undersökte sambandet mellan självrapporterad hälsa, självförtroende och socialt stöd bland arbetslösa personer mellan 20 och 25 år, har arbetslösa fler mentala problem jämfört med dem som arbetade eller studerade i samma åldersgrupp. Bra socialt stöd verkade skydda den mentala hälsan. Stöd från föräldrarna visade sig vara det viktigaste stödet. Unga med dåligt självförtroende och svagt stöd från föräldrarna var extra sårbara. I studien deltog 264 arbetslösa samt 528 icke arbetslösa personer i samma ålder.

Data från Stockholms läns folkhälsoenkät från 2002 visar att studerande och arbetslösa män oftare har nedsatt psykiskt välbefinnande jämfört med anställda män. Arbetslösa unga män rapporterar även ett allmänt sämre hälsotillstånd än anställda män. Arbetslösa unga kvinnor har i större utsträckning nedsatt psykiskt välbefinnande jämfört med anställda.

Det är dock ingen skillnad i andelar som rapporterar nedsatt psykiskt välbefinnande bland unga med trygga eller osäkra anställningar. De skilde sig inte heller i upplevt allmänt hälsotillstånd. Däremot är de som befinner sig i otrygga anställningar inte sjukskrivna i lika stor utsträckning som de i trygga anställningsformer, vilket kan bero på rädslan att förlora jobbet. Unga i otryggt arbete har i större utsträckning varit arbetslösa än de med tryggt arbete (Stockholms läns folkhälsoenkät 2002).

2. Syfte

Syftet med denna kunskapssammanställning är att studera förutsättningarna i arbetslivet som en potentiell riskfaktor för den ökade ohälsan hos unga.

3. Metod

Material till denna rapport har främst hämtats från Statistiska centralbyrån, USK-rapporter (rapporter från Utrednings- och statistikkontoret, Stockholm www.stockholm.se/usk), ULF (Undersökningar av levnadsförhållanden), LAN (Länsarbetsnämnden) samt även från Stockholms läns landstings folkhälsoenkät och från sökningar i databasen elin@malardalen efter vetenskapliga artiklar.

De primära sökorden i denna studie har varit "psykisk hälsa", "unga" och "arbetssituation" sedan har begränsningar gjorts till "Sverige", "Stockholm", "18-24 år" samt till så aktuella rapporter och information som möjligt.

Utrednings- och statistikkontoret (USK) framställer statistik, prognoser, undersökningar, utredningar och forskning samt kan även få fram det mesta om Stockholm och de som bor där.

Undersökningarna av levnadsförhållandena (ULF) genomförs av SCB på uppdrag av Sveriges Riksdag och följer upp förändringar av levnadsförhållandena över tid årligen sedan 1975. ULF genomförs som besöksintervjuer på årligen cirka 7 500 slumpmässigt utvalda i Sveriges befolkning mellan 16 och 84 år.

Länsarbetsnämndens (LAN) undersökning från 2005 har använts i denna rapport, som bland annat innehåll frågor om psykisk hälsa, levnadsvanor och trygghet. Delar av resultatet redovisas nationellt, regionalt och för landsting.

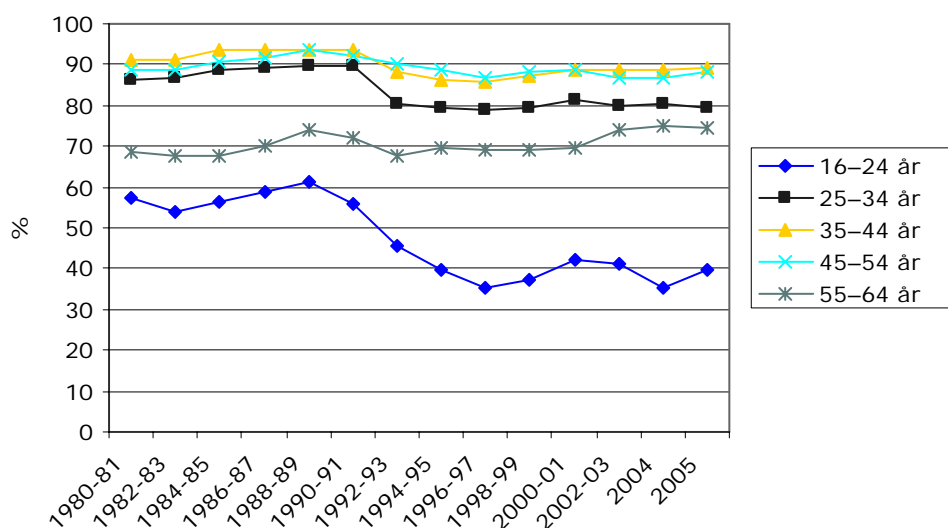
Stockholms läns landstings folkhälsoenkät skickas vart fjärde år ut till ett antal slumpmässigt utvalda personer (urvalen har varierat från 4 000 till 50 000) i Stockholms län för att ta reda på hälsotillståndet i befolkningen.

Elin@malardalen är en databas för vetenskapliga publikationer men inriktning på folkhälsa.

4. Arbetsmarknadens förutsättningar för unga

4.1 Villkor för inträde på arbetsmarknaden

En allt mindre andel bland unga arbetar idag än tidigare. Figur 2 visar att personer i 16 till 24-årsåldern är den grupp som förvärvsarbetar minst och även den åldersgrupp som minskat mest i andel förvärvsarbetare. Andelen förvärvsarbetande ungdomar i den studerade åldersgruppen har minskat från 58 procent 1980–81 till 40 procent år 2005. Det finns alltså en stor andel unga som är arbetslösa eller kan antas studera mot sin vilja.

Figur 2. Förvärvsarbetande personer i Sverige. 1980–2005.²

En grupp med stora problem på arbetsmarknaden är de skolungdomar som avbrutit sina gymnasiestudier utan godkända betyg eller som inte ens påbörjat gymnasieskolan, dessa hamnar ofta inom tillfälliga arbeten (Arbetslivsfakta, 2006). Omkring femton procent avbryter sin gymnasieutbildning och dessa har sedan svårt att bli anställda (Unga i arbetslivet – Arbetsförmedlingen prövar nya metoder³).

En annan grupp ungdomar med problem på arbetsmarknaden är de utlandsfödda. Bland dessa hade år 2005 bara 46 procent av 20 till 24-åringarna arbeten, jämfört med 60 procent bland de svenskfödda i samma ålder (Arbetslivsfakta, 2006). En

² Förvärvsarbetande är de som vid intervjutidpunkten har en anställning eller driver ett företag eller jordbruk. Anställningen kan vara såväl en tillsvidareanställning som en tidsbegränsad anställning och den anställde kan för tillfället ha semester, vara barnledig, sjukledig eller på annat sätt frånvarande.

Källa: ULF, SCB

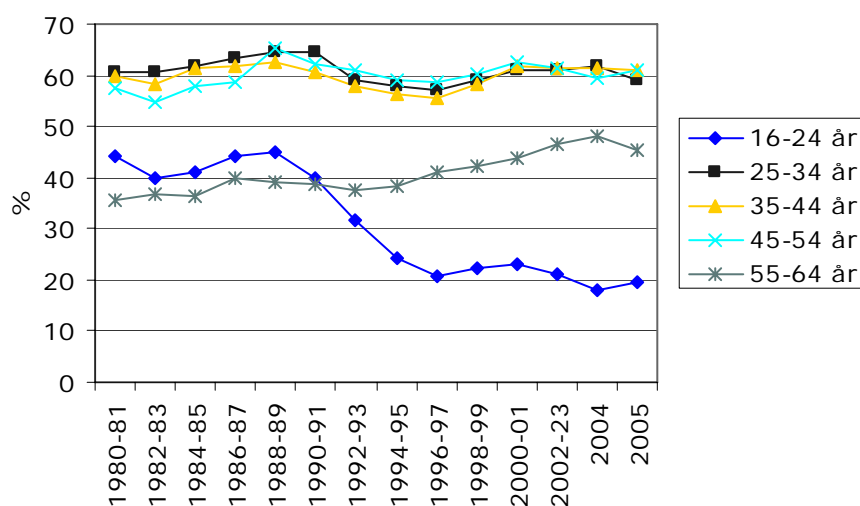
³ <http://www.arbetslivsinstitutet.se/unga/kultursyn.asp>

tolkning av detta är att arbetsgivarna ser hinder med att anställa dessa ungdomar främst i form av brist på språkkunskaper och brist på kunskap om sociala koder i arbetslivet men också brist på kontakter och nätverk (Unga i arbetslivet – Statisk kultursyn hindrar mångfald i arbetslivet).

5. Sysselsatta

5.1 Väl inne på arbetsmarknaden

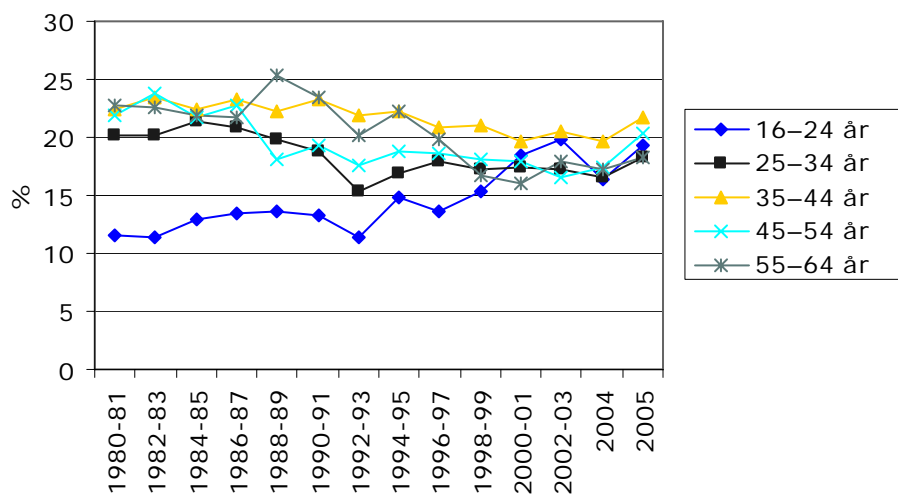
Andelen heltidsanställda i åldersgruppen 16–24 år har minskat från 44 procent år 1980–81 till 20 procent år 2005. Denna grupp har därmed en lägre andel heltidsanställda än de övriga åldersgrupperna. Under de senaste tjugofem åren har andelen heltidsarbetande minskat, för både män och kvinnor i åldrarna 16 till 24 år. Deltidsarbetande ungdomar har däremot ökat.

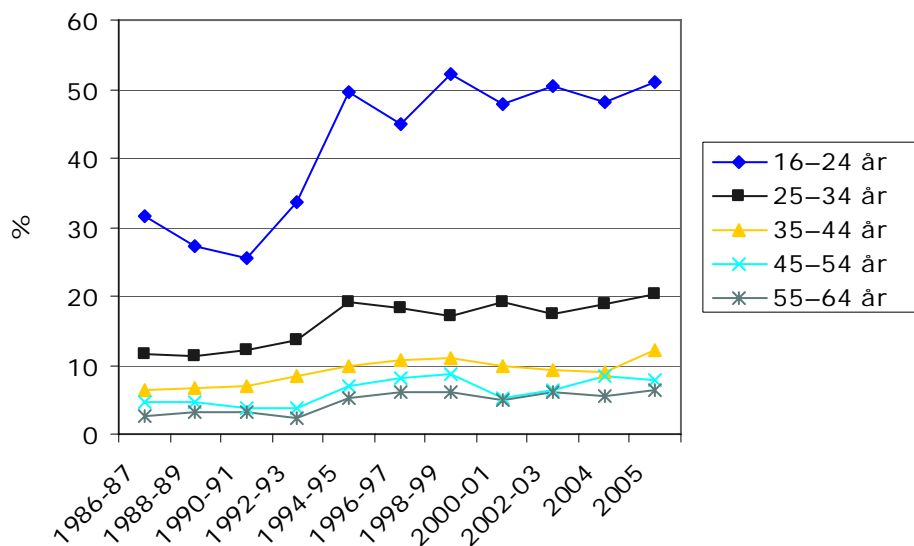
Figur 3. Heltidsanställda i Sverige. 1980-2005.⁴

Deltidsanställningar har ökat med sju procentenheter mellan 1980 och 81 till 2005 för 16 till 24-åringarna. Från 12 procent till 19 procent. I alla de andra åldersgrupperna har antalet deltidanställda personer minskat. Det är idag lika vanligt i den aktuella åldersgruppen att vara heltids- som deltidanställd (Figur 3).

⁴ Som anställda betraktas de som arbetat i eller varit frånvarande från tillsvidare- eller tidsbegränsade anställningar. Även de som arbetat högst tillfälligt vid intervjutillfället ingår. Heltidsanställda har själva uppgivit att de har en heltidsanställning. Källa: ULF, SCB

Figur 4. Deltidsanställda i Sverige. 1980–2005.⁵

Figur 5. Tidsbegränsade anställda i Sverige. 1986–2005.⁶

Tidsbegränsade anställningar har ökat från 32 procent år 1980–81 till 51 procent år 2005 bland 16 till 24-åringarna. Denna anställningsform har ökat marginellt i de andra åldersgrupperna. I den aktuella åldersgruppen är därmed mer än hälften tidsbegränsat anställda.

⁵ Deltidsanställda har själva uppgivit att de har en deltidsanställning (vanligen 1–34 timmar i veckan). Källa: ULF, SCB

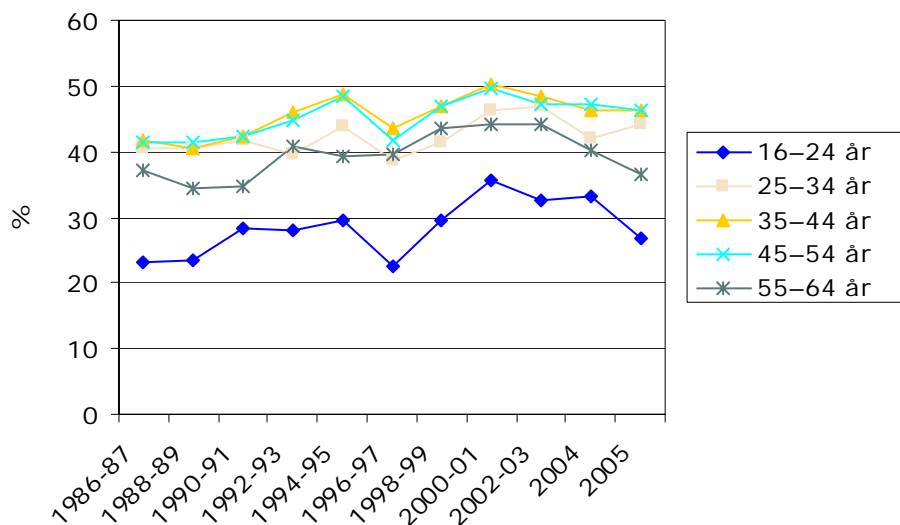
⁶ Tidsbegränsat anställda i procent av alla anställda. Källa: ULF, SCB.

5.2 Arbetsituation för unga med arbete

Data från Stockholms läns folkhälsoenkät från 2002 visar att unga män och kvinnor med otrygga anställningsformer har sämre inflytande över vad som ska göras i arbetet och hur det ska utföras jämfört med unga med trygga anställningsformer. Detta skilde sig också mellan yngre och äldre, då 30 procent fler unga män och kvinnor upplevde att det hade sämre inflytande över vad som ska göras i arbetet och hur det ska utföras jämfört med de äldre.

Personer i otryggt arbete har mindre möjlighet att lära sig nya saker och det är få som känner att de utvecklas i arbetet, det gällde 40 procent av männen och nästan 46 procent av kvinnorna som svarat på folkhälsoenkäten 2002. Motsvarande siffror för de i trygg anställning var 28 procent för männen och 38 procent för kvinnorna. Störst andel med nedsatt psykiskt välbefinnande fanns bland kvinnor med timanställning eller provanställning. Bland männen var det dem med vikariat, kontrakts- och projektanställningar som mätte psykiskt sämst (Arbetshälsorapport 2004).

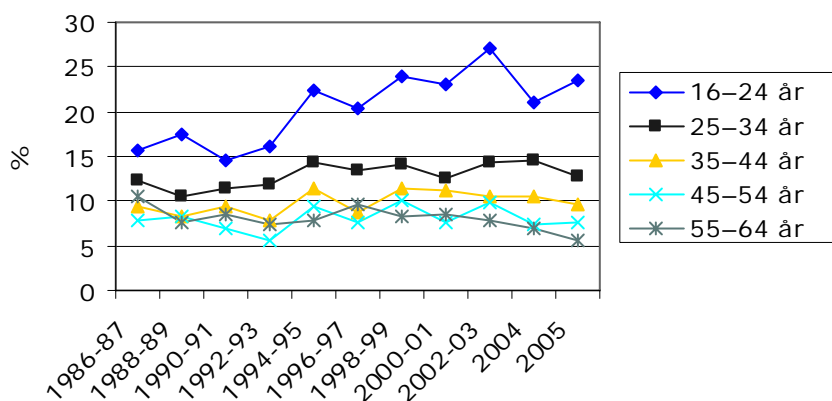
En större andel anställda i samtliga åldersgrupper upplevde att de hade ett psykiskt ansträngande arbete år 2005 jämfört med 1986–87, utom i gruppen 55–64 år, där antalet minskat med cirka en procentenhet. Från 1986 fram till 2005 har ungdomar i åldern 16–24 år som känner sig psykiskt ansträngda i arbetet ökat från 23 till 27 procent (Figur 6).

Figur 6. Psykiskt ansträngande arbete. 1986–2005.⁷

Data från Stockholms läns folkhälsoenkät från 2002 visar att det är vanligare bland unga jämfört med äldre anställda att sakna inflytande i sina arbeten över vad som ska göras och hur det ska utföras. 60 procent bland unga kvinnor i Stockholm känner att deras arbetsuppgifter är så svåra att de behöver be om hjälp, motsvarande siffra bland äldre kvinnor är 48 procent (Arbetshälsorapport 2004).

⁷ Personer som svarat "ja" på frågan: "Är ert arbete psykiskt ansträngande?" Källa: ULF, SCB

Figur 7. Jäktigt och enformigt arbete. 1986-2005.⁸

Sedan 1984–85 har andelen ungdomar som rapporterar jäktigt och enformigt arbete successivt ökat. Motsvarande ökning har inte skett i andra åldersgrupper. Åren 1984–85 rapporterade cirka 15 procent bland de unga att de hade jäktigt och enformigt arbete och år 2005 hade denna siffra ökat till 24 procent (Figur 7).

Både unga kvinnor och män i Stockholm känner oftare än äldre att de saknar de resurser som krävs för att utföra sitt arbete. Detta gällde 87 procent av de unga kvinnorna och 86 procent av de unga männen. Däremot upplever de inte arbetet lika stressigt som de äldre enligt Stockholms läns folkhälsoenkät 2002.

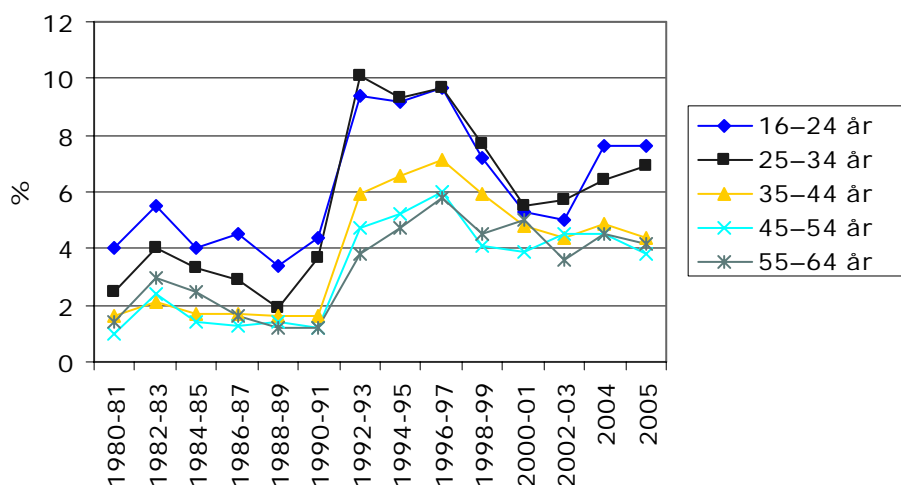
Enligt Stockholms läns landstings Arbetshälsorapport 1999 är höga krav i arbetet och bristande socialt stöd riskfaktorer för att drabbas av nedsatt psykiskt välbefinnande. Sämsta kombinationen är ett arbete med höga krav samtidigt som kontrollen är låg. De friskaste när det gäller psykiskt välbefinnande finns inom arbeten där kraven är relativt låga och kontrollen är hög. Socialt stöd har positiv inverkan på det psykiska välbefinnandet oberoende av hur arbetsrelationen ser ut i övrigt.

⁸ Personer som svarat "ja" både på frågan: "Är ditt arbete jäktigt?" och "Är ditt arbete enformigt?" Källa: ULF, SCB

6. Unga utanför arbetsmarknaden

6.1 Arbetslösa

Den öppna arbetslösheten har ökat inom samtliga grupper. För 16 till 24-åringarna har denna arbetslöshet ökat från fyra procent 1980–81 till 8 procent 2005. Flest öppna arbetslösa fanns mellan 1992 och 1997, då hela 10 procent av 16 till 24-åringarna var öppna arbetslösa.

Figur 8. Öppet arbetslösa personer i Sverige. 1986–2005. ⁹

Enligt LAN (länsarbetsnämnden) var arbetslösheten i Stockholms län år 2005 3,3 procent, en ökning med 0,1 procentenheter jämfört med året innan. Inklusive de som sysselsätts genom konjunkturberoende arbetsmarknadsåtgärder var 25 359 personer utanför den ordinarie arbetsmarknaden, vilket är 4,9 procent av Stockholms befolkning. Mer än 37 procent av de personer som i oktober 2005 var arbetslösa eller placerade i åtgärder hade eftergymnasial utbildning. I hela riket var samma år fyra procent arbetslösa, en ökning med 0,2 procentenheter jämfört med föregående år.

För ungdomar i åldersgruppen 18–24 år har enligt LAN det öppna arbetslöshetstalet under det senaste året ökat i Stockholms län 0,4 procentenheter till 3,7 procent medan det i riket har ökat med 0,5 procentenheter till 6,0 procent (LAN, 2005). Samtliga arbetslösa i Stockholm var 19 034 stycken. Av totalt 59 964 ungdomar mellan 18 och 24 som finns i Stockholm var år 2005 2 044 arbetslösa (USK-rapport, 2005).

Arbetslösheten är ojämnt fördelad över stadsdelarna, arbetslösheten är som högst bland män i Spånga och Tensta med nästan åtta procent och är som lägst bland kvinnorna på Östermalm med strax under en procent. Personer i åldersgruppen 18 till 24

⁹ Andelen i befolkningen som inte har, men söker arbete. Källa: ULF, SCB.

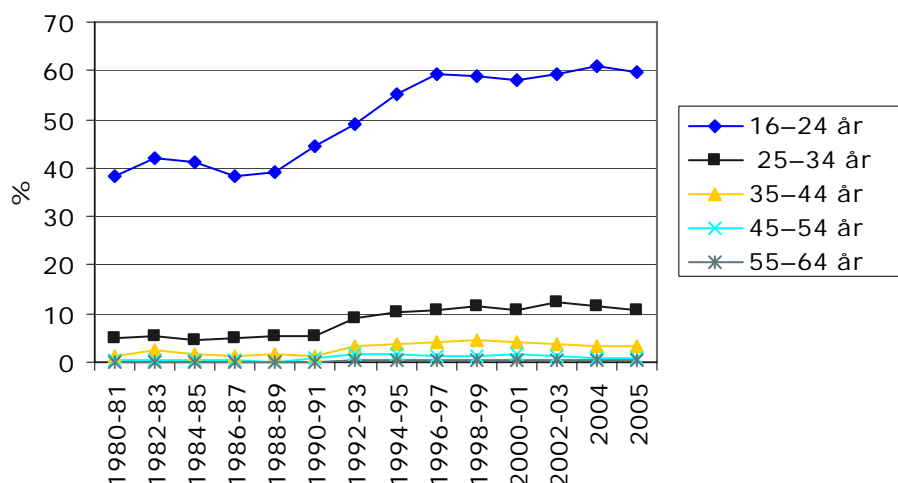

som är födda utomlands är arbetslösa i större utsträckning, 4,8 procent medan 3,3 av de svenska ungdomarna är arbetslösa (USK-rapport, 2005).

I Stockholm har andelen långtidsarbetslösa stigit. Av samtliga arbetslösa i Stockholm har nästan 26 procent varit utan jobb ett år eller längre (USK-rapport, 2005). Bland 16 till 24-åringar har antalet långtidsarbetslösa fördubblats från år 2001 till 2003, från knappt 40 procent till 60 procent.¹⁰

6.2 Studerande

En stor andel mellan 16 och 24 år studerar. Andelen har ökat sedan 1980-talet då cirka 40 procent studerade. Sedan mitten av 1990-talet studerar 60 procent av ungdomarna mellan 16 och 24 år (Figur 9).

Figur 9. Studerande personer i Sverige. 1980–2005. ¹¹

I en rapport från högskoleverket 2004 hade 81 procent av de nyexaminerade etablerat sig på arbetsmarknaden ett till ett och ett halvt år senare. De som snabbast kom ut på arbetsmarknaden var läkare, sjuksköterskor och apotekare. Av dessa var det hela 90 procent som var etablerade på arbetsmarknaden inom ett till ett och ett halvt år. Sämst gick det för dem med konstnärlig utbildning, varav bara 33 procent hade etablerat sig på arbetsmarknaden inom tidigare nämnt tidsintervall (Högskoleverket, 2004).

Många ungdomar upp till 24 år har ett arbete som inte motsvarar deras tidigare utbildning och erfarenheter. Det finns också många som tycker att de är överkvalificerade för sitt arbete och runt 37 procent ser sitt nuvarande arbete som tillfälligt i väntan på något mer passande arbete. Skattetryck och arbetsregler gör att många företagare inte vill anställa. ¹²

¹⁰ <http://www.arbetslivsinstitutet.se/unga/af.asp> 061208

¹¹ Som studerande räknas personer vars studier omfattar minst 16 timmar i veckan. Källa: ULF, SCB

¹² <http://www.arbetslivsinstitutet.se/unga/historik.asp> 060812

7. Diskussion

Resultatet visar att bland unga mellan 16 och 24 år har sedan 1980-talet:

- Andelen anställda minskat.
- Andelen deltidsanställda ökat, medan den har minskat bland övriga åldersgrupper.
- Andelen heltidsanställda kraftigt minskat, medan de för övriga åldersgrupper har varit oförändrade.
- Andelen med tidsbegränsad anställning kraftigt ökat.
- Andelen studerande kraftigt ökat.
- Andelen som rapporterar jäktigt och enformigt arbete ökat.

Ungdomar förvärvsarbetar inte lika mycket som de äldre och antalen förvärvsarbetande bland unga har minskat över tid. Bland dem som förvärvsarbetar minskar andelen heltidsarbetande. Istället är det en större andel unga som är deltidsanställda. Andelen med tidsbegränsade anställningar ökar också bland unga. Detta är oroande då deltidsarbetande ungdomar ligger i riskzonen för oförberedd stress (Moretimer et al (2002)).

Denna ojämna åldersfördelning på arbetsmarknaden kan tänkas bero på att ungdomar inte har samma förutsättningar att komma in på arbetsmarknaden som äldre. De saknar arbetslivserfarenhet och deras väg på arbetsmarknaden går ofta via praktikplatser och tillfälliga jobb. Detta leder många gånger till kortare perioder av arbetslöshet (Arbetslivsfakta, 2006).

Eftergymnasialt utbildade unga med aktuell och relevant kompetens är dock efterfrågade när det är högkonjunktur i landet men när ekonomin byter riktning får de unga det svårt, bland annat på grund av turordningsregler vid uppsägning. Detta gör dem till en extra konjunkturkänslig grupp på arbetsmarknaden (Arbetslivsfakta, 2006).

Ungdomarnas situation kan försvåras ytterligare av att de inte väljer de yrken och utbildningar där det efterfrågas arbetskraft. I stället för att ta enkla lågbetalda arbeten finns det de som väljer att leva på socialbidrag och arbetslöshetsunderstöd. Vissa unga tar lågbetalda arbeten med dåliga framtidsutsikter men som de finner intressanta. Att arbeta enbart för att försörja sig är inte längre så vanligt, utan det betydande är arbetets innehåll.¹³

För de ungdomar som lyckas ta sig in på arbetsmarknaden, tyder resultatet i denna studie på en negativ förändring i arbetsvillkoren. Det visar att unga inte ges samma möjligheter att lära sig nya saker i arbetet samt att de upplever arbetet jäktigt, enformigt och psykiskt ansträngande. Detta kan dock vara svårtolkat eftersom det be-

---

¹³ <http://www.arbetslivsinstitutet.se/unga/historik.asp> 061208

skriver upplevelser av miljön och inte faktiska förhållanden. Kanske har ungas anspråk på arbete förändrats. Det förefaller dock att samtidigt som ungas psykiska hälsa har försämrats så har också de psykosociala förhållandena i arbetet försämrats.

Det framgår även att antalet studerande bland de unga har ökat. Detta kan som nämnts tidigare bero på att arbetsmarknaden varit sval och att det resulterar i att många fortsätter studera i väntan på bättre tider (Arbetslivsfakta, 2006).

Enligt studier genomförda av Arbetslivsinstitutet ställer unga högre krav på arbetet jämfört med vuxna, de vill också känna sig uppskattade och vara stolta över sitt arbete. De ser arbetet som en av de viktigaste sakerna i livet. Det som många anser är av störst vikt inom arbetet är att ha en rättvis och förstående chef, en trygg anställning med regelbunden inkomst, kunna tänka och handla självständigt och ha många och trevliga arbetskamrater. Detta stämmer inte överens med vad verkligheten har att erbjuda för de unga.¹⁴

Det finns lagar och regler för hur en bra arbetsmiljö ska se ut. Dessutom nämns också i folkhälsomål och folkhälsopolicys på nationell och regional nivå hur en god arbetsmiljö ska vara utformad.¹⁵

Arbetsmiljöverket utför cirka 38 000 besök om året på arbetsplatser runt om i Sverige för att inspektera om arbetsgivaren bedriver ett väl fungerande systematiskt arbetsmiljöarbete.¹⁶

Under 2006 genomfördes inspektioner på arbetsplatser där det befann sig många unga. Man fann att var tredje arbetsgivare inte gav tillräcklig introduktion till unga anställda. Vanligast var att de inte kände till de ergonomiska riskerna och hur de skulle agera vid en eventuell hot- och våldsituation. Inom handeln är det bland annat vanligt med våld, hot och stress. Inom restaurangbranschen är de vanligast psykiska riskerna våld, hot, sexuella trakasserier, buller, stress och obekväma arbetstider. För personliga assistenter var riskerna våld, hot, psykosociala arbetsmiljörisker och obekväma arbetstider.

Hittills i år har unga mellan 16 och 24 anmält 2 200 arbetsolyckor som medfört sjukfrånvaro. Endast 23 procent av dem mellan 18 och 24 år känner till att arbetsgivaren är huvudansvarig för arbetsmiljön medan den siffran hos dem mellan 18 och 65 är 43 procent¹⁷.

Sammanfattningsvis så har vi funnit att ungas psykiska hälsa har försämrats i samma takt villkoren på arbetsmarknaden förändrats.

Det är känt att arbete, utöver att ge löneersättning, har fler psykologiska funktioner. Bland annat bidrar arbetet till människors identitet och till att skapa struktur och social gemenskap. Att ha ett arbete ger också ungdomar bättre ekonomiska villkor och möjligheter. Med bättre ekonomi följer tillträde till andra delar av vuxenlivet, som möjligheter till eget boende, aktiviteter och fritidssysselsättningar. Att ha ett arbete är därför sannolikt viktigt för ungdomars psykiska hälsa. Det är känt att arbetslöshet och otrygga arbetsförhållanden generellt är en riskfaktor för

¹⁴ <http://www.arbetslivsinstitutet.se/unga/industrikrav.asp> 061208

¹⁵ www.ls.sll.se. 061206

¹⁶ <http://www.av.se/inspektion/>. 061201

¹⁷ http://www.av.se/dokument/aktuellt/arbetsmiljoriksdagen/2006/arbmiljoriksdag_06.pdf 061201

stress och ohälsa. Att tvingas fortsätta sina studier i väntan på tillträde till arbetsmarknaden eller att tvingas acceptera ett arbete man är överkvalificerad för, kan sannolikt bidra negativt till ungas psykiska hälsa.

Det finns goda skäl att göra vidare forskning på området för att bättre förstå den negativa utvecklingen av ungas psykiska ohälsa. Fortsatta studier planeras för att öka kunskapen om sambandet mellan psykisk hälsa och ungas arbetsförhållanden.

Referenser

Arbets- och miljömedicin, Stockholms läns landsting. Arbetshälsorapport 2004. Stockholm.

Arbets- och miljömedicin, Stockholms läns landsting. Arbetshälsorapport 1999. Stockholm.

Arbetsmarknadstyrelsen, Arbetsmiljöverket, Försäkringskassan & Socialstyrelsen (2006:2). Arbetslivsfakta nr 2 – Ungdomar i arbetslivet.

Axelsson L & Ejlertsson G (2002). Self-reported health, self-esteem and social support among young unemployed people: a population-based study. *International journal of social welfare*. Vol 11, pp 111-119.

Centrum för folkhälsa, avdelningen för socialmedicin och epidemiologi (2005). Psykiatrisk vårdkonsumtion i Stockholms län 1998-2004. Rapport 2005:4. Stockholm.

Fergusson David M, Horwood L, John Woodward, Lianne J (2001). Unemployment and psychosocial adjustment in young adults: causation or selection. *Social science and medicine*. Vol 53, No 3, pp. 305-320.

FHI 2005:37 (2005). Folkhälsopolitisk rapport 2005. Östersund.

Högskoleverket (2004). Etablering på arbetsmarknaden. Rapportserie 2004:24 R. Stockholm.

Mortimer T, Harley C, Staff J. (2002). The Quality of Work and Youth Mental Health. *Work and occupation*. Vol. 29, No. 2, pp 166-197. Minnesota.

Rein I, Novo M, Hammarström A (2004). Does the association between ill health and unemployment differ between young people and adults? Results from a 14-year follow-up study with focus on psychological health and smoking. *Public health*. Vol 118, No 5, pp 337-345.

SCB (2005). Generationsklyftan 1980-2003. Rapport 108 i serien Levnadsförhållanden. Stockholm.

SLL (2002). Stockholms läns folkhälsoenkät 2002. Stockholm

SOU 2006:77 (2006). Ungdomar, stress och psykisk ohälsa – Analyser och förslag till åtgärder. Stockholm

USK 2005:18 (2005). Statistik om Stockholm – Arbetsmarknad. Rapport från Utrednings- och statistikkontoret, Stockholm